

УДК 94(477)«1922/1924»

**КОНЦЕПЦІЯ ВІДРОДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ
НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
У ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО
ТОВАРИСТВА ЛІГИ НАЦІЙ (1922–1924 РР.)**

**CONCEPTION OF THE REVIVAL
OF STATEHOOD ON THE WESTERN LANDS
IN THE ACTIVITIES OF THE WESTERN
UKRAINIAN SOCIETY OF THE LEAGUE
OF NATIONS (1922–1924)**

Фіногенов О. М.,

здобувач відділу новітньої історії, Інститут
українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
(Львів, Україна), e-mail: fom_178@ukr.net

Finogenov O. M.,

applicant of the department of modern history,
Institute of Ukrainian Studies I. Kryp'iakevych National
Academy of Sciences of Ukraine (Lviv, Ukraine),
e-mail: fom_178@ukr.net

Проаналізовано дипломатичну діяльність Західноукраїнського товариства Ліги Націй (ЗУТЛН), ініційовану емігрантським урядом Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) на початку 1920-х рр. Відзначено, що товариство у 1922–1924 рр. виступало на міжнародній арені захисником національно-державницьких інтересів українців Галичини, пропагувало ідею відновлення української державності після завершення Першої світової війни. Охарактеризовано ефективність роботи керівних органів ЗУТЛН, діяльність його представників у Союзі Товариств Ліги Націй (СТЛН), акцентовано на співпраці з політичними партіями Західної України, які давали свіжий матеріал для нот-протестів, звернень до урядів і парламентів держав світу. Визначено причини ліквідації товариства, його вплив на розгортання суспільно-політичних процесів у Галичині.

Ключові слова: Західноукраїнське товариство Ліги Націй, Союз Товариств Ліги Націй, дипломатія, Західноукраїнська Народна Республіка, еміграційний уряд.

The diplomatic activities of the Western Ukrainian Society of the League of Nations (ZUTLN), initiated by the emigrant government of the Western Ukrainian People's Republic (ZUNR) in the early 1920s were analyzed. It was noted that the society in the 1922–1924ss acted in the international arena as a defender of the national-state interests of Galician Ukrainians and promoted the idea of restoring Ukrainian statehood after the end of the First World War. The effectiveness of the work of the governing bodies of ZUTLN, as well as the activities of its representatives in the Union of the League of Nations Societies (STLN) were characterized, with a particular focus on cooperation with political parties of Western Ukraine, which provided new material for the notes of protest, appeals to the governments and parliaments of the nations of the world. The causes for liquidation of the society were determined, as well as its influence on the deployment of socio-political processes in Galicia.

Keywords: West Ukrainian Society of the League of Nations, League of Nations Society, diplomacy, West Ukrainian People's Republic, emigration government.

25 червня 1919 р. Найвища Рада Паризької мирної конференції ухвалила рішення про дозвіл польським військам окупувати Східну Галичину до р. Збруч, хоча вирішення питання про остаточний політичний статус цієї території відкладалося на майбутнє. У документі, зокрема, уповноважено польський уряд встановити цивільне управління, «погоджене з Великими державами – союзниками, утримувати, по можливості, політичну й релігійну територіальну автономію з дотриманням прав особистої свободи мешканців» [1]. Рішення змушувало українські чинники активізувати дипломатичну боротьбу на міжнародній арені, основне вістря якої спрямовувалося на встановлення української влади на західноукраїнських землях.

Цю мету переслідувало й створене у 1922 р. Західноукраїнське товариство Ліги Націй (ЗУТЛН).

ЗУТЛН – товариство, діяльність якого залишається маловідомою не тільки для широкого загалу, але й істориків, юристів, дипломатів. Окремі сторінки його історії проілюстровані в узагальнюючих роботах Л. Зашкільняка [5], О. Красівського [7], С. Макарчука [10], М. Швагуляка [18], а також спеціальних розвідках міжвоєнних (М. Лозинський та ін.) [9], радянських (Ю. Сливка [13], З. Закс [2] та ін.) та сучасних українських (І. Соляр [14], В. Федорович [15], Т. Шинкаренко [19] та ін.) вчених. Стаття опирається на значний джерельний матеріал – архівні матеріали Центрального державного історичного архіву у м. Львові (ЦДІАЛ України), мемуарну літературу, тогочасну періодичну пресу.

Мета розвідки – охарактеризувати базові принципи діяльності ЗУТЛН, охарактеризувати шляхи розв'язання «українського питання», визначити коло громадсько-політичних діячів, які формували стратегічну лінію товариства.

ЗУТЛН постало у складний період пошуку українськими політиками можливих варіантів розв'язання «українського питання» на тлі польсько-української війни. Чи не найяскравіше ситуацію ілюструють спогади держсекретаря закордонних справ ЗО УНР В. Панейка, який відзначив, що у тогочасних «українських політичних кругах у Парижі, Швейцарії і Відні піднімаються супроти такого стану речей [окупації Східної Галичини Польською державою – авт.] різні концепції рятунку», які, на думку заступника голови української дипломатичної місії, можна звести до трьох головних: 1. Твердо стояти далі на позиції самостійності і битися за неї до кінця з усіма її ворогами – хто би вони не були: большевики, поляки, румуни чи Антанта. Се досі офіційне становище нашої паризької делегації, а тільки в останніх днях воно розпочалося модифікуватись другою концепцією; 2. Дати полякам усе, чого вони хочуть (з Галичини, Холмщини, Волині, навіть Поділля), так само дати все Румунії (Буковина, Бессарабія) і за се зискати поміч сих двох держав – мілітарну і дипломатичну. Мілітарну на те, щоби побити большевиків, а дипломатичну, щоби зрівноважити політичний вплив Англії – з її постановою будувати залежну від неї одну Росію; 3. Рішитися говорити з Англією й Америкою (котрі нас до сього устами своїх найвизначніших політиків намовляють) про федерацію з Московщиною, як рівний з рівним, і про військову кооперацію з Кольчаком і Денікіном проти большевиків» [12, с. 60].

Незважаючи на складність ситуації у 1919–1920-х рр. (військової, політичної) екзильний уряд ЗУНР не відступив від державотворчої ідеї. Українські дипломати намагалися не тільки домогтися включення Української держави (ЗО УНР) до цієї міжнародної організації, перша сесія Генеральної Асамблеї якої відбувалася у листопаді – грудні 1920 р, але й позитивно вирішити «українське питання». Значну допомогу у цій сфері

Є. Петушевичу повинно було б надати ЗУТЛН, ідея створення якого визріла в українській еміграції у цей період.

Власне поштовхом до створення товариства стала пропозиція представникам української еміграції, вихідцям з Галичини, від імені голови Міжнародного союзу товариств при Лізі Націй (літо 1921 р.) організувати ЗУТЛН, щоб у 1922 р. прийняти його у члени Союзу [6]. Державницькі політичні партії Галичини, передусім Українська народно-трудова партія (УНТП), Українська радикальна партія (УРП), екзилний уряд ЗУНР, з ентузіазмом сприйняли окреслену пропозицію та приступили до формування ідеологічної платформи майбутньої організації.

20–22 січня 1922 р. на установчих зборах було створено ЗУТЛН, президентом якого обрано Р. Перфецького. Тоді ж схвалено перші політичні маніфести (резолуції) товариства, які торкалися розв'язання українського питання і розвитку міжнародних відносин. Основною ідеологічною лінією товариства стала теза про те, що «головними передумовами устійнення міжнародних відносин і забезпечення всесвітнього мира є окончене і якнайскорше усуненне насильства й поневолення та всіх побудованих на них окупацій чужонаціональних територій та рівночасне безоглядне й повне зреалізованне прав націй на самовизначенне, на власну їх державність і незалежність» [3].

Додамо, що це далеко не перша спроба українських політичних чинників на еміграції утворити надпартійне товариство з метою посилення дипломатичного тиску на європейські країни. Так, для прикладу, ще 19 грудня 1919 р. у Парижі за сприяння Є. Петрушевича, В. Панейко виступив ініціатором створення Українського Національного Комітету (УНК). «Цей комітет являвся безумовно продуктом московських заходів Маклакова, Сазонова й других, – підкреслював О. Доценко, – як хитрий і зручний маневр до розбиття соборницько-самостійницьких змагань українських представників на Міровій Конференції в Парижі. Думка дуже хитра і удар правильний було направлено проти українців. Не розумів тільки цього Панейко» [4, с. 105].

УНК проголосив основною метою своєї діяльності «обороняти національні інтереси України перед міжнародним політичним світом». Того ж дня на Паризькій мирній конференції оприлюднено звернення УНК (підписане секретарем К. Біликом), у якому наголошувалося що новостворений український орган «бере на себе тимчасово захищення національних інтересів України перед інтернаціональними політичними діячами... поки не буде сформовано нову правильну репрезентацію України» [4, с. 106].

Утворення УНК, що орієнтувався на Росію, викликало невдоволення не тільки наддніпрянців, але й галичан. Зокрема, на початку січня 1920 р. створення Комітету розкритикував у відкритому листі М. Лозинський. Він наголошував, що УНК був заснований В. Панейком незважаючи на

рішення УНРади у Відні від 9 грудня 1919 р. щодо необхідності дотримуватися тактики «сполучення всіх українських земель в одній самостійній і суверенній Українській державі» [4, с. 107].

Згодом, 16 квітня 1920 р. «цивільні та військові українці всіх частин України» у Відні утворили всеукраїнську національну надпартійну організацію – Лігу віднови України. Мета її діяльності була сформульована у трьох пунктах: 1) «єдина, сполучна зі всіх українських земель суверенна Українська держава; 2) єдина, національна, здисциплінована, безпартійна Українська армія; 3) забезпечення рівноправного існування всіх народних клас через заведення державного порядку і скликання перших, законних, всеукраїнських Установчих зборів». Відповідно до мети, визначено шляхи досягнення мети: «1) збирання, об'єднання, організація і дисциплінування всіх українських елементів як цивільних, так і військових без ріжниць клас, що стоять на ґрунті української державности на Україні і за кордоном, в цілях одностайної і безпартійної роботи в напрямку мети Ліги; 2) поборювання всяких вузьких провінціональних та партійних настроїв, бо вони розбивають громадянські сили і спинюють творчу працю в напрямку здобуття української державности, і безпощадна боротьба з деморалізацією публічного життя; 3) рішуче поборювання політиканських напрямків в армії, підйом духа в армії в напрямі необхідности залізної дисципліни, посвяти і самопожертви для здобуття вільної України та її державности» [14].

На відміну від цих товариств, ЗУТЛН створювалось для дотримання і розвитку засад, прийнятих основним договором Ліги Націй, які були спрямовані на формування міжнародних відносин, підтримку діяльності цієї інституції щодо усунення несправедливості, насильства поневолення народів та забезпечення всім народам, на основі права, самовизначення, вільного їх розвитку під «політичним і національним оглядом», піднесення культури, зміцнення взаємовідносин між націями [11, с. 59].

Провідні діячі товариства відзначали, що головними передумовами стабілізації міжнародних відносин і забезпечення миру є якнайшвидше усунення насильства й поневолення та «всіх побудованих на них» окупацій чужонаціональних територій і якнайшвидша реалізація прав націй на самовизначення, їх власну державність і незалежність [11, с. 58]. Члени ЗУТЛН звернулися «до уряду Президента Української Національної Ради Д-ра Євгена Петрушевича з домаганням поширити дальшу рішучу боротьбу за державну незалежність усіх західноукраїнських земель в напрямі їх з'єднання у відновленій Західно-Українській Галицько-Володимирській Державі» [8]. Водночас, пропагуючи міжнародну злагоду, лідери ЗУТЛН наголошували, що до керівних органів товариства увійшли не тільки українці, але й «поляки й жида, що стоять на становищі державної незалежності західно-українських земель» [11, с. 59].

Діяльність товариства регламентував Статут, який слався із шести розділів [17, арк. 1]. У документі зауважено, що ЗУТЛН добиватиметься впливу на широкі кола суспільства, а також громадські організації з метою реалізації «свободолюбних принципів та ті ідей», які лежать в основі прагнень Ліги Націй [17, арк. 1]. Відповідно, основна мета діяльності ЗУТЛН полягала у сприянні «викладених у Основній угоді Ліги Націй положень та їх практичному втіленню у західноукраїнських краях і... тих українських областях, які на підставі Сен-Жерменських державних угод з причини їх належності до колишньої Австро-угорської монархії вже зараз становлять особливий об'єкт міжнародного права і діють під суверенітетом країн Антанти» [17, арк. 1].

Статут зобов'язував членів ЗУТЛН: проводити широку пропаганду в пресі й громадських колах ідеї утворення самостійної та нейтральної Галицької республіки; утворювати об'єднані спілки, союзи та інші об'єднання, засновувати власні філії; проводити анкетні опити, збори Товариства і народні збори; відправляти меморандуми та інші відповідні звернення депутатів та делегацій Товариства до Міжнародної Унії товариств Ліги Націй та самої Ліги Націй, а також до державних установ і парламентів всіх держав світу; співпрацювати з іншими подібними товариствами; сприяти гуманітарним організаціям і закладам у країні та за кордоном [17, арк. 2].

Важливо також наголосити, що відповідно до основоположного документу, ЗУТЛН декларувала підтримку Ліги Націй у її намірах: усунути несправедливість, панування сили і безправ'я у міжнародно-правових відносинах; забезпечити всім націям відповідно до права на самовизначення народів вільний розвиток, а також з цією метою добиватися їх самостійності і, за можливості, широкої незалежності; перетворити Лігу Націй у майбутньому на таку світову організацію, яка на підставі міжнародного права об'єднає всі нації світу і зробить Лігу Націй справжнім верховним арбітражним судом для вирішення всіх міжнародних правових претензій [17, арк. 2].

Найвищим органом управління ЗУТЛН визначалися Генеральні збори, які приймали рішення у всіх справах, що стосувались платформи або мети товариства. Вони повинні були б скликатися щонайменше один раз на рік у грудні місяці – щорічні збори, в той час як надзвичайні Генеральні збори скликалися в міру необхідності. На вимогу однієї п'ятої частини всіх членів Головний комітет повинен був упродовж двох тижнів скликати надзвичайні Генеральні збори. Якщо цей термін спливав безрезультатно – ініціатори відповідно до Статуту мали право самостійно скликати такі збори [17, арк. 2].

До компетенції щорічних Генеральних зборів належали: визначення кількості членів Головного комітету; обрання Президії Товариства і Головного комітету (Президента, трьох віце-президентів, генерального секретаря, другого секретаря Товариства, членів Головного комітету

і їх представників), а також Контрольної комісії; призначення почесних членів та почесного президента, а також виключення членів із Товариства; визначення основ діяльності Товариства; прийняття рішення щодо зміни статуту, про вступ Товариства до будь-яких інших товариств і об'єднань з аналогічною організацією, а також прийняття рішень про розпуск Товариства; прийняття рішення у всіх інших справах, які поставлені на порядку денний чи Головним комітетом, чи чвертю наявних членів Товариства під час зборів [17, арк. 5].

Виконавчим органом ЗУТЛН і органом зовнішнього представництва був Головний комітет (Президент, заступники, Генеральний секретар). Головний комітет збирався щонайменше один раз на три місяці і був уповноважений в рамках виконання своєї діяльності вибирати делегатів та представників, створювати національні секції та краєві секції, культурні й господарські відділи, а також комітети, підкомітети та інші підлеглі їй органи. Головний комітет визначав з кола членів товариства, делегованих до міжнародної спілки Ліги Націй, а також у комісію спілки об'єднаної Ліги Націй на українських землях, якщо така корпорація буде заснована [17, арк. 7].

Значні повноваження згідно із статутними документами надавалось Президії, яка, зокрема, здійснювала його зовнішню репрезентацію і керівництво діями відповідно до принципів і вказівок Генеральних зборів та Головного комітету. Президія також визначала порядок денний засідань Головного комітету і скликала їх «шляхом порозуміння» при встановленні порядку денного. Кожен член комітету був уповноважений не пізніше як за два дні до засідання вносити свої пропозиції через секретаря товариства до порядку денного засідання комітету [17, арк. 6].

Статут товариства передбачав також утворення філій, які вступали в свої права після їх офіційного прийняття Головним комітетом. Вони мали право діяти спільно у досягненні мети товариства за допомогою своїх органів відповідно до статуту, його платформи, а також рішень Головного комітету. До поля діяльності філій належали такі справи, які не застережені для Генеральних зборів Товариства, Головного комітету та їх органів.

У червні 1922 р. ЗУТЛН було прийнято до Міжнародного Союзу товариств Ліги Націй (СТЛН), а Східна Галичина визнана як окремий суб'єкт міжнародного права. Однак, надалі діяльність організації нащтовхнулася на перешкоди юридичного характеру – після ухвали Ради послів держав Антанти від 14 березня 1923 р. членство ЗУТЛН в СТЛН стало неможливим [16, арк. 24], а Президія товариства звернулася до краєвих політичних чинників – Є. Петрушевича, Ю. Романчука, філії ЗУТЛН в Празі з проханням допомоги визначити подальшу дою організації: «1) виступлення з Унії з відповідним протестом; 2) вступлення до Придніпряньського Товариства Ліги Націй, в федеративну з ним зв'язь; 3) утворення з польським товариством Ліги Націй спільної польської репрезентації в Унії» [16, арк. 24].

Чи не першим на заклик ЗУТЛН відгукнувся Народний Комітет Української народної трудової партії (НК УНТП) – у листі до Президії ЗУТЛН від 14 червня 1923 р. його представники вважали необхідним залишитись самостійною репрезентацією в СТЛН [16, арк. 18]. Також НК УНТП підтримав позицію Президії ЗУТЛН в питанні розширення прав національних меншин, які «компактно масою заселяють національні території і на тих територіях становлять абсолютну більшість, а тільки в пропорції до цілої держави становлять меншість».

Ідентичну позицію зайняв старійшина українського політикуму Ю. Романчук, який був обраний почесним членом ЗУТЛН. Є. Петрушевич у листі від 7 червня 1923 р. відкинув варіант об'єднання з польським Товариством Ліги Націй: «Не вільно лучитись з польською Лігою, бо така злука не лише що мусіла бути би понята як признание нашою Лігою польської державности, но відбирала їй і всю можливість на будуче підносити голос в обороні нашої незалежності». Президент УНР ради пропонував «приступити до Придніпрянської Ліги як окрема секція, застерігаючи собі автономію та відповідне заступництво в управі і на загальних зборах Унії» [16, арк. 24].

Працька філія ЗУТЛН (М. Лозинський) вважала за необхідне говорити про дві альтернативи: «1) або виступити з унії, коли Вас не захотять признавати представництвом окремого краю, заложивши очевидно відповідний протест; 2) або zorganizувати українське товариство в Польщі на основах аналогічних до німецького товариства в Чехії» [3, 1923, 30 червня].

Зрештою, на VII конференції СТЛН (1923 р.) делегації ЗУТЛН призупинено представницькі права. Після відповідного протесту, делегація залишила віденську конференцію [3, 1923, 30 червня]. 11 жовтня 1923 р. лідери ЗУТЛН зробили спробу скликати ініціативну нараду у Львові у справі заснування Товариства Ліги Націй на українських землях у Польщі. Проте польська влада заборонила її проведення. У протесті з цього приводу повідомлялося: «На згадану нараду зійшлося кільканадцять запрошених громадян, а коли нарада розпочалася, явився в льокало наради надкомісар Поліції п. Вагнер в асистенції кілької жандармів і незважаючи на се, що нарада була скликана і відбувалася, мотивуючи тим, що вже в самім запрошенню на нараду містяться знамена злочину головної зради польської держави» [16, арк. 25]. Невдалою також виявилася ще одна спроба заснувати товариство 23 травня 1924 р. Упродовж 1924–1928 рр. націонал-демократи здійснювали безуспішні спроби, з одного боку, відновити діяльність в УТЛН, з іншого – заснувати товариство Ліги Націй у Львові.

Таким чином, ЗУТЛН, створене з ініціативи екзильного уряду ЗУНР упродовж 1922–1924 рр. безуспішно намагалось вирішити українське питання на міжнародній арені, шляхом впливу на провідні держави Ліги Націй та безпосереднього тиску на СТЛН. Ухвала Ради послів держав Антанти

від 14 березня 1923 р. не тільки призупинила членство ЗУТЛН в СТЛН, але й, де-факто, привела до ліквідації товариства.

Список використаних джерел

1. 'Sprawy Polskie na konferencje pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały', 1967, t.II, Warszawa, s.346–352, 346.
2. Zaks, Z., 1967. 'Sprawa Galicji Wschodniej w Lidze Narodow (1920–1922)', *Najnowsze dzieje Polski. 1914–1939*, T.12, s.127–153.
3. *Діло*, 1922, 28 січня.
4. Доценко, О., 1924. 'Літопис української революції', *Матеріали й документи до історії Української революції. 1917–1923*, Київ–Львів, Т.2, Кн.5, 215 с.
5. Зашкільняк, Л., 1996. 'Українсько–польські стосунки у ХХ ст.: традиції та сучасність', *Проблеми слов'янознавства. Міжвідомчий науковий збірник*, Львів: *Львівський державний університет, Інститут славістики*, Вип.49, с.71–76.
6. 'Зовнішньополітична діяльність українських урядів у еміграції'. [online] Доступно: <http://library.if.ua/book/10/1039.html>
7. Красівський, О., 2008. 'Українсько–польські взаємини в 1917–1923 рр.', Київ: *ІПІЕНД*, 544 с.
8. Литвин, М., 2009. 'Віденський період уряду ЗУНР', *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, Вип.19, с.270.
9. Лозинський, М., 1970. 'Галичина в рр. 1919–1920', Нью-Йорк, 27 с.
10. Макарчук, С., 1998. 'Українсько–польські етнополітичні взаємини на західноукраїнських землях в першій третині ХХ ст.', *Збірник праць і матеріалів на пошану Л. І. Крушельницької*, Львів: *НАН України; ЛНБ ім. В. Стефаника*, с.132–144.
11. Мельник, А., 2014. 'Статут «Західноукраїнського товариства Ліги Націй» Ю. Романчука, Р. Перфецького як відображення дипломатичної активності емігрантського уряду ЗУНР щодо захисту права українців Галичини на вільне національно–державне самовизначення', *Часопис Київського університету права*, Вип.1.
12. Панейко, В., 1922. 'Зєдинені держави Східної Європи. Галичина й Україна супроти Польщі й Росії', Відень, 82 с.
13. Сливка, Ю., 1985. 'Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1919–1939)', Київ, 257 с.
14. Соляр, І., 2000. 'Відносини краю та закордонного уряду ЗУНР (грудень 1922 – березень 1923 рр.)', *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича*, Вип.6, с.194–201.
15. Федорович, В., 1988. 'Україна і Ліга Народів', *Вісті Комбатанта*, Вип.5–6, с.19–29.
16. 'Центральний державний історичний архів України у м. Львові', Ф.355, Оп.1, Спр.50.
17. Там само, Ф.382, Оп.1, Спр.9.
18. Швагуляк, М., 1994. 'Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939)', *Сучасність*, Вип.2, с.77–82.
19. Шинкаренко, Т., 1997. 'Українське питання в Лізі Націй', *Вісник Київського університету міжнародних відносин*, Вип.7. (Ч.2.), с.27–31.

References

1. 'Sprawy Polskie na konferencje pokojowej w Paryżu w 1919 r. Dokumenty i materiały', 1967, t.II, Warszawa, s.346–352, 346.
2. Zaks, Z., 1967. 'Sprawa Galicji Wschodniej w Lidze Narodow (1920–1922)', *Najnowsze dzieje Polski. 1914–1939*, T.12, s.127–153.
3. *Dilo*, 1922, 28 sichnja.

4. Docenko, O., 1924. 'Litopys ukrai'ns'koi' revoljucii' (Chronicle of the Ukrainian Revolution)', *Materialy j dokumenty do istorii 'Ukrai'ns'koi' revoljucii'. 1917–1923*, Kyi'v–L'viv, T.2, Kn.5, 215 s.
5. Zashkil'njak, L., 1996. 'Ukrai'ns'ko-pol's'ki stosunki u XX st.: tradycii' ta suchasnist' (Ukrainian–Polish relations in the XX century: traditions and the present)', *Problemy slov'janoznavstva. Mizhvidomchij naukovyj zbirnyk*, L'viv: L'vivs'kij derzhavnyj universytet, Instytut slavistyky, Vyp.49, s.71–76.
6. 'Zovnishn'opolitychna dijial'nist' ukrai'ns'kyh urjadiv u emigracii' (Foreign policy activities of Ukrainian governments in emigration)'. [online] Dostupno: <http://library.if.ua/book/10/1039.html>
7. Krasivs'kyj, O., 2008. 'Ukrai'ns'ko-pol's'ki vzajemny v 1917–1923 rr. (Ukrainian–Polish relations in 1917–1923)', Kyi'v: *IPiEND*, 544 s.
8. Lytvyn, M., 2009. 'Videns'kyj period urjadu ZUNR (Viennese period of the Government of the ZUNR)', *Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist'*, Vyp.19, s.270.
9. Lozyns'kyj, M., 1970. 'Galychyna v rr. 1919–1920 (Galicia in the years 1919–1920)', N'ju–Jork, 27 s.
10. Makarchuk, S., 1998. 'Ukrai'ns'ko-pol's'ki etnopolitychni vzajemny na zahidnoukrai'ns'kyh zemljah v pershij tretyni XX st. (Ukrainian–Polish ethnopolitical relations on the western Ukrainian lands in the first third of the XX century)', *Zbirnyk prac' i materialiv na poshanu L. I. Krushel'nyc'koi'*, L'viv: *NAN Ukrai'ny; LNB im. V. Stefanyka*, s.132–144.
11. Mel'nyk, A., 2014. 'Statut «Zahidnoukrai'ns'kogo tovarystva Ligy Nacij» Ju. Romanchuka, R. Perfec'kogo jak vidobrazhennja dyplomatychnoi' aktyvnosti emigrants'kogo urjadu ZUNR shhodo zahystu prava ukrai'nciv Galychyny na vil'ne nacional'no–derzhavne samovyznachennja (Statute of the «Western Ukrainian League of Nations» Y. Romanchuk, R. Perfetsky as a reflection of the diplomatic activity of the emigrant government of the ZUNR on the protection of the rights of Ukrainians of Galicia to free national and state self-determination)', *Chasopys Kyi'vs'kogo universytetu prava*, Vyp.1.
12. Panejko, V., 1922. 'Zjedyneni derzhavy Shidnoi' Jevropy. Galychyna j Ukrai'na suproty Pol'shhi j Rosii' (The meeting of the state of Eastern Europe. Galicia and Ukraine against Poland and Russia)', *Viden'*, 82 s.
13. Slyvka, Ju., 1985. 'Zahidna Ukrai'na v reakcijnij polityci pol's'koi' ta ukrai'ns'koi' burzhuazii' (1919–1939) (Western Ukraine in the reactionary policy of the Polish and Ukrainian bourgeoisie (1919–1939))', Kyi'v, 257 s.
14. Soljar, I., 2000. 'Vidnosyny kraju ta zakordonnogo urjadu ZUNR (gruden' 1922 – berezen' 1923 rr.) (Relations between the province and the foreign government of the ZUNR (December 1922–March 1923))', *Ukrai'na: kul'turna spadshhyna, nacional'na svidomist', derzhavnist' / HAH Ukrai'ny; Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha*, Vyp.6, s.194–201.
15. Fedorovych, V., 1988. 'Ukrai'na i Liga Narodiv (Ukraine and the League of Nations)', *Visti Kombatanta*, Vyp.5–6, s.19–29.
16. 'Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukrai'ny u m. L'vovi (Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv)', F.355, Op.1, Spr.50.
17. Tam samo, F.382, Op.1, Spr.9.
18. Shvaguljak, M., 1994. 'Partijni podily i zagal'no-nacional'ni interesy. Problema politychnoi' konsolidacii' ukrai'ns'kogo nacional'nogo ruhu Galychyny (1919–1939) (Party divisions and national interests. The problem of political consolidation of the Ukrainian national movement of Galicia (1919–1939))', *Suchasnist'*, Vyp.2, s.77–82.
19. Shynkarenko, T., 1997. 'Ukrai'ns'ke pytannja v Lizi Nacij (The Ukrainian issue in the League of Nations)', *Visnyk Kyi'vs'kogo universytetu mizhnarodnyh vidnosyn*, Vyp.7. (Ch.2.), s.27–31.
